

ממתי "כהנא חי" זה ימין?

השיחה היא אפשרות מפתה מאוד, במיוחד כשביסודה עומדת ההנחה האופטימית אבל הפעולה הפוליטית שהגיע עתה זמנה חייבת להיות ציבורית יותר.

ניוט מהיר: מהדורה 71

הזעם הנרקסיסטי חסר הגבולות: מקורו ביחסי המשפחה / צילום: AFP

על הפסיכולוגיה של המלחמה בעזה

השייכות לקבוצה מוגדרת, בעלת סמלים ומטרות ברורים, כמו הג'יהאד האסלאמי, מעניקה לחבריה הרגשת ביטחון והערכה עצמית שאין להם בלעדיה. לפני שהם מתגייסים לקבוצתם הקיצונית, רוב חברי הג'יהאד האסלאמי סובלים מזהות לא ברורה, גבולות עצמי מטושטשים ורגשות של חוסר ערך וחוסר ביטחון. ד"ר אבנר פלק מנתח את קנאי עזה מספת הפסיכואנליטיקאי

אבנר פלק

הסיפור שלנו והסיפור שלהם

אנחנו רואים את מלחמתנו בחמאס כרע הכרחי, שנועד "לבער" את משגרי הרקטות ואת מנהרות הטרור שלהם ולהפסיק את הירי הרצחני ואת פיגועי הטרור שלהם. על פי הסיפור שלנו, בשנת 2007, שנתיים אחרי התנתקותנו מעזה, השתלטה תנועת חמאס האסלאמיסטית על רצועת עזה. מאז ועד היום אנשיה נלחמים בנו מלחמת חורמה, שכוללת שיגורי רקטות רצחניות וחפירת מנהרות התקפיות שנועדו לזרוע רצח, הרס וחורבן בישראל; וכאשר מגיעים מים עד נפש, אנחנו מגיבים בלית ברירה במבצעים צבאיים. נכון שהמבצעים האלה גורמים הרס רב והרג של אזרחים חפים מפשע, אבל זוהי אשמת חמאס, שמשתמש באזרחיו כבמגן אנושי ומסתתר מאחוריהם.

לא כך רואים זאת העזתים. רצועת עזה היא אזור זעיר ששטחו 360 קילומטרים רבועים ואשר יושבים בו כ-1.8 מיליון בני אדם, רובם ככולם ערבים מוסלמים. כמחצית תושבי הרצועה הם פליטים פלסטינים ממלחמת 1948 וצאצאיהם, מתוכם כמה מאות אלפים יושבים במחנות הפליטים שברצועה. רוב האוכלוסייה היא עירונית, שיעור הריבוי הטבעי גבוה מאוד (כחצי מתושבי הרצועה הם בני פחות מחמש-עשרה) והמצב הכלכלי של רוב התושבים כפי רע: האבטלה גבוהה, וההכנסה לנפש היא מהנמוכות בעולם. ברצועה יש קבוצות חמושות ואלים רבות, ואירועי דמים הם עניין של יום ביומו. הם לא נלחמים רק בנו. חמאס נלחם בפת"ח, הג'יהאד האסלאמי נלחם בחמאס, וכך גם חמולות שקשורות לפת"ח. החיים ברצועת עזה קשים ומרים גם כאשר הפצצות שלנו אינן נוחתות על הרצועה. תושבי הרצועה נשחקים בינינו לבין חמאס, ואין מושיע.

▼ מקורו של הזעם הנרקסיסטי חסר הגבולות ביחסי המשפחה. במשפחות של פליטים, בחלק מן המשפחות מרובות הילדים, במשפחות שבהן האב אינו ממלא כהלכה את תפקידו, במשפחות שבהן האב מושפל וסובל מהערכה עצמית לקויה, ובמשפחות שבהן אחת הנשים מורדת בבעלה, גואים הזעם והאלימות

כדאי לנו לקרוא את דבריו של עמיתי העזתי עימד אל-סראג' (1944-2013), פסיכיאטר יליד באר שבע שמשפחתו נמלטה לעזה בעת המלחמה שאנו קוראים לה מלחמת תש"ח, מלחמת השחרור, העצמאות והקוממיות, והערבים הפלסטינים קוראים לה נכבה, האסון הנורא שלהם. ד"ר אל-סראג', שנפטר בסוף השנה שעברה מסרטן הדם בבית החולים הדסה עין-כרם בירושלים, ייסד ב-1990 את המרכז הקהילתי לבריאות הנפש בעזה וניהל אותו שנים רבות.

בשנת 1997, כשעזה היתה עדיין בשלטוננו, פרסם ד"ר אל-סראג' מאמר שכותרתו "מדוע הפכנו למחבלים מתאבדים?" הוא תיאר בו את ההיסטוריה של עמו ושל ארצו עד מלחמת ששת הימים בשנת 1967, ולאחר מכן ניסה לתאר את החיים בעזה תחת הכיבוש הישראלי: נותנים לך מספר זהות ורשות שהייה בארצך; אם אתה עוזב ליותר משלוש שנים, אתה מאבד את זכות ישיבתך בארצך; כשאתה נוסע אל מחוץ לארצך, נותנים לך תעודת מעבר שתוקפה שנה אחת בלבד ובה הלאומיות שלך היא בלתי-מוגדרת; שירותי הביטחון הישראליים מזמנים אותך פעמיים בשנה לתחקור ותשאול, ומנסים להפוך אותך למוסר ולמודיע על אחיך ואחיותיך; אם אתה חבר בארגון פוליטי, יידונו אותך לעשר שנות מאסר; אם אתה חבר בארגון צבאי, יידונו אותך למאסר עולם; כדי שתוכל לשרוד, מאפשרים לך לעבוד בעבודות שהישראלים אינם אוהבים: לנקות רחובות, לבנות בתים, לקטוף פירות או לקצור תבואה. לשם כך תצטרך לעזוב את ביתך במחנה הפליטים בשעה שלוש בבוקר, לעבור מחסומים והשפלות, לעבוד בפרך יום עבודה ארוך תחת השמש הקופחת ותחת השגחת האויב שלך, ולחזור הביתה מאוחר בלילה כדי לישון שעות ספורות ולעזוב שוב את ביתך בשעה שלוש בבוקר הבא. "הפכנו לעבדים של אויבנו," כתב ד"ר אל-סראג'. "האם אתה יכול לדמיין לעצמך איך מרגיש ילד שחייל ישראלי יורק על אביו לנגד עיניו? איש לא יודע מה קורה לילדים האלה, אבל אנחנו יודעים שהם מאבדים את הכבוד לאביהם. אחר כך הם זורקים אבנים על החיילים הישראלים ונהרגים בכדורים שלהם."

ב-5 בינואר 2009, בעת מבצע עופרת יצוקה, פרסם ד"ר אל-סראג' בעיתון "ניו יורק טיימס" מאמר-דעה שכותרתו "שאלה של ילדה בת ארבע-עשרה: מדוע?" וכך כתב הפסיכיאטר העזתי: "חמאס היה מוכן להרכיב ממשלה עם מפלגת הפת"ח החילונית [...] חמאס היה מוכן להתפתח כמו שין פיין באירלנד או הקונגרס האפריקאי הלאומי בדרום אפריקה; אבל לא נתנו לחמאס סיכוי. לא נתנו לו לשלוט, ופרצה מלחמת אזרחים. לאחר שתיווך ערבי הביא לממשלת איחוד לאומי, וחמאס הגיע לשלטון, ניסו להטיל עליו מצור כלכלי. הילדה נור שואלת: מדוע הערבים חסרי אוניו? מדוע איננו מבקשים מרוסיה או מסין להגן עלינו? [...] ילדים רבים בעזה מרטיבים במיטותיהם, אינם יכולים לישון, נצמדים לאמותיהם," כתב הפסיכיאטר העזתי. "גרעות מכך הן התוצאות לטווח-ארוך של הטראומה הקשה הזאת [...] חלק מאותם ילדים גדלים והופכים למחבלים מתאבדים."

כאמור, אנחנו רואים את הדברים אחרת. לפי הסיפור שלנו, בחודש יוני 2007, שנתיים לאחר יציאתנו מעזה, השתלט חמאס על רצועת עזה וגירש ממנה את אנשי הפת"ח תוך שעינה ורצח חלק מיריביו. בתגובה סגרו ישראל ומצרים את המעברים מהן אל רצועת עזה, והרצועה הושמה במצור, והפכה לבית כלא של כשני מיליון בני אדם. בספטמבר 2007, בעקבות ירי הרקטות המתמשך מהרצועה על ישראל, הכריזה ישראל על רצועת עזה כעל ישות עוינת לישראל ועל חמאס כעל ארגון טרור, דבר המאפשר נקיטת צעדים שונים, ובהם פגיעה באספקת החשמל והדלק לרצועה. בכך הפרידה ישראל בין הרשות הפלסטינית השולטת ב"יהודה ושומרון" לבין חמאס השולט ברצועת עזה. חמאס המשיך להילחם בנו בכל דרך אפשרית, כולל חטיפת חיילים ואזרחים ישראלים, ירי רקטות וחפירת מנהרות התקפיות לכיוון ישראל כדי לפגוע ביישובי "עוטף עזה". הביטוי "עוטף עזה" מעניין לכשעצמו, שכן למילה "עטף" יש בדרך כלל מובן חיובי, כמו למשל במשפט "לחבק ולעטוף באהבה".

הנה כי כן, לפי הסיפור שלנו המלחמה בינינו לבין חמאס נמשכת זה שבע שנים וסופה עדיין אינו נראה לעין. ולפי הסיפור שלנו, מזמן לזמן ירי הרקטות והרג האזרחים הישראליים גורר אותנו למבצעים צבאיים: עופרת יצוקה מדצמבר 2008 עד ינואר 2009, עמוד ענן בנובמבר 2012, צוק איתן ביולי 2014. המבצעים האלה אמנם רחבי-היקף וזורעי-הרס, אבל הם קצרי-מועד ומטרתם להעניש את חמאס ולהפסיק את פעולותיו הרצחניות. בעינינו המבצעים האלה הכרחיים, משום שאין כל דרך אחרת להגן עלינו מהרקטות הרצחניות של חמאס, או ממנהרות הטרור שלו. בעינינו חמאס, ולא אנחנו, הוא האשם בהרג ההמוני שנלווה למבצעים שלנו ברצועת עזה, כי אין לנו ברירה, ומשום שחמאס משתמש באזרחי הרצועה כבמגינים אנושיים, ולא אכפת לו כמה מהם יהרגו אם הוא ישיג את מטרתו. בעינינו הצבא שלנו הוא המוסרי בעולם.

מכיוון שהסיפור שלנו כל כך שונה מזה שלהם, ומכיוון שהאמפתיה של כל אדם לאויבו מוגבלת כאשר מנסים להרוג אותו, קשה לנו להבין מדוע אנשי החמאס והג'יהאד האסלאמי ממשיכים לירות עלינו רקטות ולנסות לפגוע בנו גם לאחר שספגו מכות קשות מידי צבאנו, ולאחר כל העונשים הפרטניים והקבוצתיים שהטלנו עליהם. גם בעת כתיבת שורות אלה, אחרי יותר מאלף הרוגים עזתיים (לפי דברי

חמאס) במבצע צוק איתן, ממשיכים לוחמי חמאס לירות עלינו רקטות, והם גם לא הפסיקו לנסות לפגוע בנו מתוך המנהרות ההתקפיות שבנו בעמל רב במשך שנים גם אחרי פלישתנו הקרקעית אל תוך שטחם. נראה לנו שאנשי החמאס והג'יהאד האסלאמי אינם שפויים, שהם אוהבים את המוות ולא את החיים, שאין להם רגש אנושי כלפי בני עמם, ושאין טעם לנסות לדבר איתם. יש בנו מי שקוראים להם "חיות אדם" או "מפלצות", כפי שגם הם קוראים לחיילים שלנו.

המציאות הנפשית של משגרי הרקטות ושל שולחיהם שונה משלנו. אין להם "מחבלים מתאבדים" אלא שוהדאא (הרבים של שאהיד) – לוחמים קדושים שמקריבים את חייהם למען אלה ולמען נביאו מוחמד. הם תופשים אותנו כנטע זר וכגזע נחות שגזל את מולדתם ואשר עליהם לגרשם ממנה; ככל שמדובר בהם, היהודים הם גם כופרים שיש לנהל נגדם מלחמת קודש ולהשמידם. האימאמים שלהם זועקים לאללה להשמיד ולאבד את היהודים, להפיל את מטוסייהם, להטביע את ספינותיהם, להרוג את חייליהם; והם מאמינים שזעקותיהם ישפיעו על המציאות. למרות האיסור המוסלמי על ההתאבדות, הם מוצאים צידוקים דתיים למעשי השוהדאא. המחבלים המתאבדים של החמאס ושל הג'יהאד האסלאמי קיצוניים אפילו בעולם הערבי-מוסלמי. שולחיהם מגייסים צעירים עזתים אסלאמיים בעייתיים, שכבר במסגדים או במדרסות מראים סימנים של אי-שקט נפשי ושל קיצוניות דתית. הם אינם מייצגים את כלל האוכלוסייה הערבית-מוסלמית בעזה, אך לפי שעה אין בכוחם של הכוחות המתונים לבלום את הזעם הקדוש של האסלאמיסטים הקיצוניים או להפיל את חמאס מהשלטון בעזה.

תהליכים נפשיים לא-מודעים ברמת הפרט

המחקרים הפסיכואנליטיים מלמדים שהמאפיין הבולט של טרוריסטים רצחניים, של אסלאמיסטים קיצוניים ושל אנשים הסובלים מהפרעת אישיות גבולית, הוא זעם נרקסיסטי חסר גבולות שמאחוריו מסתתרת הרגשה בלתי נסבלת של השפלה ושל חוסר אונים. זעם זה דומה באיכותו לזעם של תינוק עזוב, של ילד נטוש, או של מי שנפגע והושפל עד עפר. זהו זעם צדקני וקיצוני, זעם של מי שבטוח שהוא טוב וצודק ושהאחר רע ורשע; זהו אותו זעם שהניע את אנשי אל-קאעידה להרוס את מרכז הסחר העולמי בניו יורק ולהרוג אלפי אנשים חפים מפשע. הזעם הנרקסיסטי חסר הגבולות, שמביא לאלומות ולאכזריות קיצוניות כלפי אחרים, מופנה בלא-יודעין גם כלפי הנרקסיסט עצמו, שבסופו של דבר גורם לעצמו נזק רב, עד כדי אובדן חייו.

כמו כל תופעה בתרבות האנושית, גם מקורו של הזעם הנרקסיסטי חסר הגבולות ביחסי המשפחה. במשפחות של פליטים, בחלק מן המשפחות מרובות הילדים, במשפחות שבהן האב אינו ממלא כהלכה את תפקידו, במשפחות שבהן האב מושפל וסובל מהערכה עצמית לקויה, ובמשפחות שבהן אחת הנשים מורדת בבעלה, גואים הזעם והאלימות. המשפחה הערבית המסורתית היא פטריארכלית; הבן חייב בציות מלא ובכבוד עמוק לאביו. כאשר הבן אינו מציית לאביו או אינו נותן לו כבוד, האב מתמלא זעם ומכה את בנו; כמו כן יש לגיטימציה חברתית לאלומות כלפי הנשים. הבן רואה את אביו מכה את אמו ואינו יכול לעשות דבר; הוא מוצף בעצמו בזעם חסר אונים.

נשים מוכות אינן יכולות להיות אמהות טובות, כי הן מלאות זעם או סובלות מדיכאון. הן נוטשות את הבן מבחינה נפשית, וכך מוסיפות לזעם הנרקסיסטי חסר האונים שלו. בתהליך הנפשי הלא-מודע הנקרא התקה הזעם הרצחני של הבן נגד אביו מחפש אפיק אחר, והאפיק הזמין ביותר הוא החייל הישראלי, והישראלים בכלל, שלפי הרגשת הצעיר המוסלמי מדכאים את אומתו. בלא-מודע שלו האומה היא האם: בשפה הערבית המילים אום ואומה באות מאותו השורש, ממש כמו המילים אם ואומה בעברית.

כאשר האב אינו ממלא את צפיות הבן, כאשר האב מכה את הבן ופוגע בו ומשפיל אותו, הבן מאוכזב מאביו ומחפש אב טוב יותר; אללה עשוי למלא את תפקיד האב האידיאלי בלא-מודע של הבן. ואכן, חלק מהמחבלים המתאבדים הם צעירים מיואשים שלא נותר להם כל מוצא אחר להשבת כבודם האבוד. המחבל המתאבד נכסף לא רק לשבעים ושתים הבתולות (למעשה מדובר ביצורים לבני-עין וטהורים הנקראים חורי) המחכות לו בגן העדן המוסלמי, אלא גם להתאחד עם אביו שבשמים, אללה.

הפסיכואנליטיקאית הישראלית רות שטיין (1947-2010) מצאה שהמוטיב המרכזי במכתב האחרון של מוחמד עוואד עאטה (1968-2001), מנהיג טבח ההתאבדות ההמוני במגדלי התאומים בניו יורק, אל חבריו ביום שלפני הפיגוע, הוא הכמיהה להתאחד עם אללה אחרי מותו.

ההכחשה, הפיצול, ההשלכה וההתקה – מנגנוני ההגנה הלא-מודעים שלנו ברמת הפרט – נוצרים בינקות ובילדות שלנו מתוך יחסינו עם הורינו. ההכחשה מתחילה בעצימת העיניים של התינוק כשהוא רואה משהו שמפחיד אותו; אצל המבוגר היא מתבטאת בסירוב לראות את המציאות הקשה כמות שהיא. הפיצול של העולם לשחור ולבן מתחיל כשהתינוק מחלק את המציאות שניצבת מולו – כלומר, את האם – לטובה ולרעה. האם הטובה (פיה) מניקה אותו כשהוא רעב; האם הרעה (מכשפה) אינה מופיעה כשהוא בוכה. כשהאם "טובה דיה" (במונחי הפסיכואנליטיקאי הבריטי דונלד ויניקוט, 1896-1971), התינוק לומד שהמציאות, כמו האם, לפעמים טובה ולפעמים מתסכלת, ושהוא יכול לעמוד ברגעי התסכול והרעב בלי לאבד את קיומו. הוא אמנם מאבד את האם האידיאלית, אך הוא גם

▼ המשפחה הערבית המסורתית היא פטריארכלית; הבן חייב בציות מלא ובכבוד עמוק לאביו. כאשר הבן אינו מציית לאביו או אינו נותן לו כבוד, האב מתמלא זעם ומכה את בנו; כמו כן יש לגיטימציה חברתית לאלומות כלפי הנשים. הבן רואה את אביו מכה את אמו ואינו יכול לעשות דבר; הוא מוצף בעצמו בזעם חסר אונים

▼ נשים מוכות אינן יכולות להיות אמהות טובות, כי הן מלאות זעם או סובלות מדיכאון. הן נוטשות את הבן מבחינה נפשית, וכך מוסיפות לזעם הנרקסיסטי חסר האונים שלו. בתהליך הנפשי הלא-מודע הנקרא התקה הזעם הרצחני של הבן נגד אביו מחפש אפיק אחר, והאפיק הזמין ביותר הוא החייל הישראלי, והישראלים בכלל, שלפי הרגשת הצעיר המוסלמי מדכאים את אומתו

פחות מאוים וכחות מפחד מהאם השטנית. באותו זמן מתרחש תהליך של הפנמה, שבו הדמויות החיצוניות נעשות לחלק בלתי נפרד מן העצמי שלנו, וכך נוצרים אצלנו אם פנימית ואב פנימי, עם היבטים טובים ורעים. אם הדמויות הפנימיות הללו לא עברו אינטגרציה, והן עדיין מפוצלות, הילד חי עם שטע פנימי עמוק בין כוחות הטוהר לבין כוחות השחור, והוא ימשיך לראות את העולם בשחור ולבן, אנחנו והם, הטובים והרעים.

את הרגשות הרעים שבתוכו משליך הילד בלא-יודעין על העולם החיצוני, וכך הוא מייחס למי שניצב מולו רגשות רעים כלפיו. הוא גם מתיק בלא-יודעין את הרגשות העמוקים ביותר מדמויות ההורים אל דמויות סמכות בעולם החיצוני. כשהילד גדל, הוא לומד לחבר את הטוב ואת הרע שבתוכו, ולהבין שגם העולם החיצוני מורכב מטוב ומרע. אבל האסלאמיסטים הקיצוניים ממשיכים לפצל את עולמם הפנימי והחיצוני, לראות את העולם בשחור-לבן. עבורם פלסטין היא האם הטוהר והנפלאה, ואילו ישראל היא המפלצת הרצחנית. הם גם ממשיכים להכחיש את המציאות הבלתי נסבלת עבורם, ולכן על המפה שלהם, המשקפת את עולמם הפנימי, ישראל אינה קיימת; רק פלסטין היא ישות ממשית עבורם. לעומת זאת, יש אצלם אידיאליזציה עצומה של הקבוצות שהם משייכים אליהן.

מנגנון ההשלכה מאפשר לנו שלא לראות את הרע שבתוכנו, ולמצוא אותו באחר, באויב. כך לימדו אותי כשהייתי ילד שכל הערבים הם רמאים, שקרנים, גנבים ורוצחים; כך גם לימדו את הילד הערבי שכל היהודים הם כאלה. יש המבדילים בין החצנה להשלכה: אנחנו מחצינים תכונות שלנו שאיננו סובלים בעצמנו ורואים אותן באויב, ואילו את הרגשות הרעים, כגון זעם רצחני ומשאלות רעות כלפי אחרים, אנחנו משליכים. בשני המקרים התהליכים הללו הם לא-מודעים, ובכל מקרה אנחנו מייחסים לאויב את הרע שבתוכנו. במקרה של קבוצות קנאיות קיצוניות כמו הג'יהאד האסלאמי, תנועת כך או המחותרת היהודית, ההשלכה וההחצנה גם הן קיצוניות. הקנאים אינם מודעים לתהליכים האלה: הם משוכנעים שהם הטובים והקדושים ושהאויב הוא השטן בכבודו ובעצמו ושיש להשמדו.

תהליכים נפשיים לא-מודעים ברמת הקבוצה

חשוב להבחין בין התהליכים הנפשיים ברמת הפרט לבין התהליכים ברמת הקבוצה. אחד המומחים הגדולים בעולם לפסיכולוגיה של קבוצות גדולות (אומות, מדינות, מפלגות, דתות) ושל מנהיגיהן הוא הפסיכואנליטיקאי האמריקאי ממוצא טורקי-קפריסאי ומיק וולקן (יליד 1932). וולקן פרסם עשרות ספרים על הנושאים האלה. אחד מהם נקרא "אמון עיוור", והוא דן בהשפעה ההדדית בין מנהיגים כריזמטיים לבין מונהגיהם. וולקן ופסיכיאטרים רבים אחרים מצאו, שמנהיגים כריזמטיים הם אנשים בעלי הפרעת אישיות נרקיסיסטית. רובם, כמו היטלר או סטלין, הם מנהיגים הרסניים, שמקבלים סיפוק נרקיסיסטי מהשפלת האחר ומפגיעה בו; ורק מיעוטם, כגון אתאטורק או ברק אובמה, הם מנהיגים מתקנים, שמקבלים סיפוק נרקיסיסטי מהעלאת האחר לרמתם.

לפי מחקריו של וולקן, המאפיינים הנפשיים המרכזיים של הקבוצה הגדולה הם הצורך באחדות ובליוכוד, בגבולות ברורים, בזהות קבוצתית משותפת, בסמלים משותפים ובאויב משותף. ניקח למשל את הג'יהאד האסלאמי בפלסטין – קבוצה אסלאמית קיצונית קטנה יחסית, שנוסדה בשנות השבעים של המאה העשרים ברצועת עזה בידי פתחי שקאקי ועבד אל-עזיז עוודה מהאחים המוסלמים, ואשר חלק ממשגרי הרקטות לישראל משייכים אליה. קבוצה זו אינה מוכנה לכל פשרה עם ישראל, והיא ביצעה כמה פיגועי התאבדות בישראל. השייכות לקבוצה כמו הג'יהאד האסלאמי נותנת משמעות לחייו ולמותו של "השאהיד". זוהי קבוצה קטנה אך קיצונית שחרטה על דגלה את השמדת ישראל ואת הקמת מדינה אסלאמית פלסטינית תחתיה. הסמל של הג'יהאד האסלאמי (בציור למטה) מבטא בעינינו את מטרתה הרצחנית ואת אמצעיה האלימים; בעיני חבריה זה סמל קדוש, נפלא ונהדר. הטקסט האדום שמעל לסמל הוא הפסוק האחרון בפרק 29 בקוראן: "אך את הנלחמים לנו ננחה בדרך הטובה, כי אללה הולך עם תמימי דרך". הטקסט הירוק-כהה שבין שני קני הרובים הוא "אללה אכבר", ואילו הטקסט הירוק בהיר שמתחת לסמל הוא "חרקאת אל-ג'יהאד אל-אסלאמי פי פלסטין".

הג'יהאד האסלאמי מגדיר את פעילותו כמלחמת קודש נגד ישראל הפושעת, אבל הוא שונא גם את רוב הממשלות הערביות, שאינן אסלאמיות דיין בעיניו. יש הרבה מן המשותף לג'יהאד האסלאמי ולחמאס: שניהם רוצים בשלטון האסלאם, שניהם חפצים להשמיד את ישראל, שניהם צמחו מתוך תנועת האחים המוסלמים במצרים ושניהם מקבלים מימון מאיראן. בדומה לחמאס, גם הג'יהאד האסלאמי אינו מהסס להשתמש בנשים ובילדים כמחבלים מתאבדים. עם זאת, יש גם הבדלים בין שתי הקבוצות. הג'יהאד האסלאמי קטן יותר וקיצוני יותר. לאחר שמנהיגו פתחי שקאקי "חוסל" בידי ישראל באוקטובר 1995, הוא מנסה בכל שנה לפגוע בישראלים ביום השנה להירצחו. הג'יהאד האסלאמי שולח מחבלים מתאבדים לישראל מאז תחילת אינתיפאדת אל-אקצה בשנת 2000. אף שמקור הארגון במצרים, המטה שלו שוכן בדמשק. כפי שמעידה פרשת פרופ' סמי אמין אל-אריאן מאוניברסיטת דרום פלורידה, לג'יהאד האסלאמי יש מנהיגים ותורמים גם בארצות הברית. אל-אריאן נולד ב-1958 לפליטים

הסמל של הג'יהאד האיסלאמי

פלטונים בכוויית, היגר לארצות הברית והסתבך קשות עם שלטונותיה בגלל פעילותו למען הג'יהאד האסלאמי. ההסתבכויות האלה כללו מעצרים, מאסרים ושבתות רעב, וכעת הוא ממתין לגירוש מארצות הברית.

מנהיג הג'יהאד האסלאמי מאז רצח פתחי שקאקי בשנת 1995 הוא ד"ר רמדאן עבדאללה מוחמד שלח, גם הוא יליד 1958 וידידו של סמי אל-אריאן. כאשר הוא קורא להשמדת ישראל, הוא נראה לנו רוצח מתועב; בעיני אנשיו ומעריציו הוא לוחם חירות ומנהיג דגול.

שלח נולד למשפחה ענייה ומרובת ילדים בשכונת שג'עיה במזרח העיר עזה (אותה שכונה שבה נלחמו חיילינו ושבה נמצאו הרבה מנהרות התקפיות ומשגרי רקטות); נוכל רק לדמין את הדרמות המשפחתיות שהוא חווה בילדותו. ישראל כבשה את רצועת עזה בשנת 1967, כאשר רמדאן היה בן תשע; הוא הצטרף לאחים המוסלמים כאשר היה בתיכון, והתנועה שלחה אותו ללמוד באוניברסיטת א-זקאזיק, שנחשבת למעוז אסלאמי במצרים. במהלך לימודיו, בשנים 1977-1981, נפגש שלח עם פתחי שקאקי ועם צעירים עזתיים אחרים, שאיתם הקים את הג'יהאד האסלאמי. ב-1981 הוא חזר לעזה והיה למרצה באוניברסיטה האסלאמית, וכן לדרשן מבוקש במסגדים. שלח הוא איש משכיל ואינטליגנטי. בשנים 1985-1990 הוא עשה דוקטורט בבנקאות ובכלכלה באוניברסיטת דרהם באנגליה. לאחר מכן הביא אותו ידיו פרופ' סמי אל-אריאן לאוניברסיטה שלו בפלורידה, שם הוא ניהל את "המרכז לחקר האסלאם והעולם". כל זה אינו מונע ממנו להיות קיצוני דתי רצחני. לאחר חיסולו של פתחי שקאקי ב-1995 נבחר שלח לראש הג'יהאד האסלאמי. הוא ועבד אל-עזיז עוודה מתגוררים בדמשק תחת הגנתו וחסותו של המשטר הסורי הרצחני של בשאר אל-אסד, ויש לו קשרים בבריטניה, בארצות הברית ובמצרים.

שלח הוא מנהיג כריזמטי-נרקסיסטי הרסני ששובה את לב המוסלמים הצעירים הקיצוניים בנאומיו חוצבי הלהבות נגד ישראל. העובדה שהוא חי בסוריה מאפשרת לחסידי הצעירים החיים בעזה לראותו מרחוק כאב אידיאלי, כאיש גדול מהמציאות. הם מזדהים עם דמותו האידיאלית כפי שהיא מצטיירת בדמיונם ורוצים להיות כמוהו, והם גם רוצים שהוא יאהב אותם. העובדה שהוא חי בביטחון בעת שהם מקריבים את חייהם אינה מפריעה להם. כך מתייחסים גם אנשי חמאס כלפי מנהיגם חאלד משעל שחי בקטאר; המנהיג צריך להיות במקום בטוח כדי שישראל לא תוכל לפגוע בו. שלח מקבל סיפוק נרקסיסטי הן מההערצה של מונהגיו והן מהפגיעות וההשפלות שהוא מנחית על הישראלים, על הערבים שמתנגדים לו ועל כל אויב אחר שהוא מסוגל לפגוע בו.

השייכות לקבוצה מוגדרת, בעלת סמלים ומטרות ברורים, כמו הג'יהאד האסלאמי, מעניקה לחבריה הרגשת ביטחון והערכה עצמית שאין להם בלעדיה. לפני שהם מתגייסים לקבוצתם הקיצונית, רוב חברי הג'יהאד האסלאמי סובלים מזהות לא ברורה, גבולות עצמי מטושטשים ורגשות של חוסר ערך וחוסר ביטחון. בלא-מודע של הצעיר המוסלמי, הקבוצה האסלאמית היא אם גדולה וטובה, שמקבלת אותו אל חיקה ונותנת לחייו משמעות וערך. מובן שלצעירים האלה יש גם קבוצות שייכות גדולות יותר כמו העם העזתי, העם הפלסטיני, האומה הערבית והאומה המוסלמית, אבל כל אלה הן קבוצות מופשטות יותר, שקשה לגעת בהן ושאינן להן מנהיגות חד-משמעית. בגלל ההזדהות של הפרט עם הקבוצה, ובגלל הפגיעות של חברי הקבוצה, כל פגיעה ממשית או מדומה שגורמת לקבוצה השפלה או חוסר אונים נתפשת על ידי חברי הקבוצה כפגיעה אישית בו. היא מעוררת אימה ופחד, שכנגדם יש לגייס את מנגנוני ההגנה הנפשיים למניעת התפרקות העצמי.

אין צורך לומר שגם אנחנו איננו חפים מהתהליכים הנפשיים הלא-מודעים (הן ברמת הפרט והן ברמת הקבוצה) שפועלים בקבוצות גדולות בעיקר במצבי לחץ כמו מלחמה. אנחנו משתמשים בלא-מודע באויבינו כמכל להחצנת מה שאיננו אוהבים בעצמנו, וככלי לליכוד החברה המפוצלת והשסועה שלנו. הכחשת המציאות שלנו באה לידי ביטוי ביחסנו למחבלי החמאס כאילו לא היו בני אדם, בשמות שאנחנו נותנים למבצעים הצבאיים שלנו (כמו עופרת יצוקה, עמוד ענן וצוק איתן), שנועדו להכחיש את הסכנות הקיומיות של המלחמה ולתת לנו הרגשת ביטחון, ובביטויים "מכובסים" כמו סיכול ממוקד, ניקוי השטח, טיהור קיני האויב, כתישה וטחינה של המחבלים, שנועדו להכחיש את מוראות המלחמה, את יותר מאלף האזרחים ההרוגים בעזה (לדברי חמאס בעת כתיבת הדברים האלה) ואת עשרות ההרוגים והנפגעים שלנו, ובה בעת לתת לנו הרגשת ביטחון ולפטור אותנו מרגשי אשם.

שמות המבצעים שלנו אינם מקריים. השם עופרת יצוקה לקוח משירו של חיים נחמן ביאליק "לכבוד

מנהיג הג'יהאד האסלאמי, ד"ר רמדאן עבדאללה מוחמד שלח

האסלאמיסטים הקיצוניים ממשיכים לפצל את עולמם הפנימי והחיצוני, לראות את העולם בשחור-לבן. עבורם פלסטין היא האם הטהורה והנפלאה, ואילו ישראל היא המפלצת הרצחנית. הם גם ממשיכים להכחיש את המציאות הבלתי נסבלת עבורם, ולכן על המפה שלהם, המשקפת את עולמם הפנימי, ישראל אינה קיימת; רק פלסטין היא ישות ממשית עבורם. לעומת זאת, יש אצלם אידיאליזציה עצומה של הקבוצות שהם משתייכים אליהן

החנוכה". זהו שיר שכל ילד בישראל מכיר, ואשר נשאר בזיכרוננו כל ימי חיינו, וחג החנוכה מציין בזיכרון הקבוצתי שלנו את נצחון המכבים על היוונים בימי הבית השני; השם עמוד ענן לקוח מהתורה (ספר שמות וספר במדבר), שם מסופר על עמוד הענן ועמוד האש שליוו את בני ישראל לאורך כל הדרך ממצרים לארץ ישראל, והגנו עליהם מפני אויביהם; על השם צוק איתן אין צורך להרחיב את הדיבור. כמובן שלא נקרא למבצע צבאי שלנו "מבצע זריעת הרס, חורבן והרג ברצועת עזה כדי שהם לא יעזו להתעסק אתנו יותר". כך אנחנו שומרים על הדימוי הטוב שלנו בעיני עצמנו.

כאשר פנו אלי אנשי מערכת "ארץ אחרת" וביקשו ממני את המאמר הזה, הם שאלו אותי אם יש משהו שיכול להניע את קנאי חמאס והג'יהאד האסלאמי חמאס להפסיק את ירי הרקטות עלינו. קשה לראות כיצד ארגונים שמטרתם המוצהרת היא חיסול מדינת ישראל והקמת מדינת הלכה מוסלמית במקומה יפסיקו להשתמש בנשק היחיד שיש להם לפי ראות עיניהם נגד אויביהם ה"שטניים". הכבוד של הערבי ושל המוסלמי חיוני לו, וההשפלה שהוא סופג מאיתנו אינה נסבלת; הוא חייב לנקום במי שהשפיל אותו כדי להחזיר לעצמו את כבודו. האם יש דרך לתת לאסלאמיסטים הקיצוניים בעזה הרגשה של כבוד, ערך עצמי, וגאווה שתפחית את הזעם הרצחני שלהם כלפינו ותגרום להם להפסיק לשנוא אותנו, או שהדרך היחידה למנוע את ההתקפות שלהם היא חיסול משגרי הרקטות ומנהרות הטרור, כפי שאנחנו עושים, תוך גביית מחיר דמים נורא מתושבי רצועת עזה, וגם מחיילינו ואזרחינו?

אנשי הג'יהאד האסלאמי בפלסטין משוכנעים שירי הרקטות עלינו יתיש אותנו עד שנסכים לוותר על ארצנו ועל מדינתנו. הם גם קיוו לבצע פעולות "התנגדות" בקנה מידה גדול באמצעות מנהרות הטרור שלהם. והם חולמים על ח'ליפות אסלאמית כפי שזו היתה לפני אלף שנים ויותר. העולם הנפשי שהם חיים בו שונה לחלוטין מעולמנו שלנו, המניעים הנפשיים הלא-מודעים שלהם חזקים להדהים, והקנאות שלהם קיצונית כל כך, שאפילו קנאי חמאס נראים מתונים לעומתם. הם גם שבויים במעגל קסמים טרגי שהם יצרו בעצמם: מצד אחד, ככל שהם חזקים יותר, הסיכוי שהירי שלהם ייפסק קטן יותר; מצד שני, כאשר אנחנו פוגעים בהם קשות, רגשות הזעם הרצחני שלהם כלפינו רק מתגברים.

מבצע צוק איתן התפתח מהחטיפה והרצח של גיל-עד שער, נפתלי פרנקל ואייל יפרח – חטיפה ורצח שהיו חלק מהמלחמה העיקשת שחמאס מנהל נגדנו. האסלאמיסטים קוראים לפעולותיהם הרצחניות "ההתנגדות", כאשר כוונתם היא ההתנגדות לכיבוש הישראלי. ואולם ההתנגדות הנפשית הקשה ביותר היא ההתנגדות לשינוי. זהו הנשק הסודי והלא-מודע של הנפש נגד הכרת הרגשות הלא-מודעים הכואבים. מכיוון שההגנות הנפשיות הלא-מודעות של הג'יהאדיסטים – ההכחשה, הפיצול, ההשלכה וההתקה – כל כך ראשוניות ונוקשות, ומכיוון שהן מגינות עליהם מפני רגשות קשים כל כך, הסיכוי לשנותן באמצעים חיצוניים קלוש ביותר. עבורם הוויתור על ירי הרקטות הוא ויתור על עצם הסיבה לקיומם.

אסיים בכמה מילים אופטימיות, שהן מובנות מאליהן, אבל חשוב לומר אותן: רוב רובם של תושבי רצועת עזה אינם מתלהבים מהאסלאמיסטים שהשתלטו על חייהם. הם תקועים ונשחקים בין הפטיש לסדן, בינינו לבין חמאס. אם נצליח לתת להם להרגיש שהם חיים בכבוד, ושיש ערך לחייהם, אולי הם יצליחו להחליף את האסלאמיסטים הקיצוניים שהשתלטו על חייהם באנשים מתונים יותר.

▼
הכבוד של הערבי ושל המוסלמי חיוני לו, וההשפלה שהוא סופג מאיתנו אינה נסבלת; הוא חייב לנקום במי שהשפיל אותו כדי להחזיר לעצמו את כבודו. האם יש דרך לתת לאסלאמיסטים הקיצוניים בעזה הרגשה של כבוד, ערך עצמי, וגאווה שתפחית את הזעם הרצחני שלהם כלפינו ותגרום להם להפסיק לשנוא אותנו, או שהדרך היחידה למנוע את ההתקפות שלהם היא חיסול משגרי הרקטות ומנהרות הטרור, כפי שאנחנו עושים, תוך גביית מחיר דמים נורא מתושבי רצועת עזה, וגם מחיילינו ואזרחינו?